

ԼՈՒՏՈՆ

«ԵՐԶԸ ԿՐՈԹՈՎԱՔԻ» ՀԻՄՆԱՐԿԻ
«ԶԱՐ» ԹԱՏԵՐԱՆՈՒՄԲԻ
«ARMINE, SISTER»
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՕՐԱԹՈՐԻՕՆ

ԶԱՅՆԱՅԻՆ ՇԻՐԻՄՆԱՔԱՐ
ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԶՈՎԵՐՈՒՆ

Հոկտեմբեր 28-ին 11 կոնտոնի մէջ տեղի ունեցան լեհական «ZAR» թատերախումբին «Արմինէ քոյր» թատերական ստեղծագործութեան երրօրյա շրջապատյափ անդրանիկ ներկայացումները: Լեհ բեմադիր և երգը Կրոթովսկի կեդրոնի գեղարուեստական տնօրէն Եարոսլաւ Ֆրէթի իւրայատուկ անխօս գործը, որ բեմադիրին բանաձեւումով թատերական օրաթորիօ մըն է, երաժշտական համադրում մըն է՝ շարժում-գործողութիւններով, որ կ'ամփոփէ հայկական եկեղեցական շարականներ, ընդելուզած քրտական, պարսկական և թրքական երաժշտութիւններով: Հայկական երաժշտական բաժնի ղեկավարն է Արամ Քերովբեան:

«Արմինէ քոյր» բեմադրութիւնը նուիրուած է Հայոց պատմութեան, կը պատուէ յիշատակը անոնց որոնք

կուռ, անխօս: Դերասանի մարմնով ապրուած: Անոր շարժումներով արտայայտուած: Թատերական գործողութիւններ, լեհական թատերախումբ, լեհական ընթերցում մը Հայոց Յեղասպանութեան: Լեհական թատերական պատարագ մը՝ յիշելու, չմոռնալու եղածը: Բեմական ժամանակաւոր ձայնաւոր շիրիմ-նաքար մը՝ արտայայտելու թատերական եղանակով եղելութիւնը, տառապանքը՝ բեմին վրայ վերապրուած: Կը պատմէ եկեղեցիներու, շէնքերու փլուզումը, սիւներու քանդումը, գերաններու տեղափոխումը, ներքին երկրաշարժը, վայրերու անկումը, տեղահանութիւնը: Կը պատմէ սրբապղծումը հացին, թոնիրին, լաւաշին, քրիստոնէական մարմնին ոտնակոխումը: Սրբապղծումը արիւնին, որ կը ծորի երակներէն մարմնէն դուրս: Նուրը կը դառնայ արիւնը-

Յեղասպանութեան վերաբերեալ լուսանկարներուն, որոնք տեղւոյն թրքական համայնքի թշնամական հակազդեցութեան ենթարկուելով կը վնասուին: Առաւել՝ ցուցահանդէսէն մաս մը կը զեղչուի թրքական դեսպանատան և հրեայ համայնքին

աշխատանքները ուղղած է Հայոց Յեղասպանութեան յիշողութեան արարքին:

Բեմադրութիւնը Անատոլիայի և Արեւմտահայաստանի հայ ժողովուրդի տեղահանութեան պատմութիւնն է, որ սկսած է 20րդ դարուն և որուն ականատեսն էր երոպան իր յանցաւոր լուծեամբ, որ շատ յաճախ կը դառնայ կրաւորական ժխտողականութիւն:

Հայոց Յեղասպանութիւնը ունի երեք երես՝ հայութեան սպանդը, դարաւոր մշակոյթի կորուստը, հողերու և հարստութեան իւրացումն ու կողոպուտը: «Զար» թատերախումբի աշխատանքը էսպէս կ'անդրադառնայ Յեղասպանութեան պատճառած նշեալ վնասներէն առաջին երկուքին՝ Յեղասպանութեան զոհերուն յիշատակին

Նկար՝ Արմին Վեյգերի

միջամտութեամբ: Այս երեւոյթները հետաքրքրութիւնը կ'արթնցնեն Եարոսլաւ Ֆրէթի: Ինչո՞ւ եղեոնէն դար մը ետք այս ատելավառ վերաբերումը համայնքի մը կողմէ որ կը յաւակնի ուղղակի ժառանգորդը չլլալ Օսմանեան կայսրութեան: Եւ ինչո՞ւ Յեղասպանութիւններու միջեւ մրցակցութիւն հաստատել փոխանակ միասնական յիշողութեան արարքի:

Եւ դարաւոր մշակոյթի կորուստին: Առաւել՝ երոպայի լուծեան, որ յաճախ իր կրաւորականութեամբ, ռազմաքաղաքական տնտեսական շահերուն հետապնդումով մեղսակից կը դառնայ Թուրքիոյ կողմէ որդեգրուած ժխտողական քաղաքականութեան:

Թատերախումբը 2010ին և 2012ին ճամբորդած է Պոլիս, Անատոլիայի տարբեր քաղաքներն ու շրջանները, Հայաստան ու երուսաղէմ և ամէնուր ուսումնասիրած՝ տեղական մշակութային ժառանգութիւնը հանդիպումներ ունեցած տեղացի երաժիշտներուն և երգիչներուն հետ, նպատակ ունենալով մօտէն ծանօթանալ հարուստ մշակութային անցեալէն մնացած հետքերուն, կենդանի մնացած ժառանգութեան՝ փլատակ, կիսաքանդ եկեղեցիներուն:

Այս արշաւներուն արդիւնքը ներկայացուած է խումբին կողմէ զանազան ձեւերով և ընդմէջէն. լուսանկարներու ցուցահանդէս՝ նուիրուած Արեւմտահայաստանի հայկական եկեղեցիներուն և ճարտարապետական աւերակ ժառանգութեան. հայկական երաժշտութեան յատկացուած աշխատանոցներ և համերգներու կազմակերպութիւն, Յեղասպանութեան և մշակութային ժառանգութեան նուիրուած դասախօսութիւններ և վիճարկումներ:

Բեմադրողարուամին մանրակերտը: Հեղինակն է բեմադիրը՝ Եարոսլաւ Ֆրէթ

մեռան անշիրիմ, քաղաքակիրթ պետութիւններու ձայնաւոր կամ լռելեայն մեղաւկցութեամբ: Կ'ոգեկոչէ Յեղասպանութեան ենթարկուած ժողովուրդին յիշատակը: Հանդիսատեսը իր աթոռին գամող, զինք անշարժացնող, պահ մը եղելութեան առջեւ լուծիւն պարտադրող թատրոն: Սրտակէզ արտայայտութիւն՝ 100ամեակին առթիւ: Ոչ կապկում, ոչ ալ պատում, այլ՝ բեմական հնարք, որ կը պապանձէ լեզուն: Խօսքը աւելորդ է: Գործողութիւն, որ ոչ մէկ մեկնաբանութեան, ոչ մէկ բացատրութեան կը կարօտի: Երաժշտական է, երգային: Երգեր, որոնք դարերու խորքէն մեզի հասած են: Թատերական է: Թատրոն է: Իրական է: Եղեոն է: Մեծ եղեոնի մանրակերտը, որ թատրոնի բեմին վրայ կը կատարուի: Ներկաները գիտեն որ թատերական հնարք է, սակայն իրական է տառապանքը:

ւայ գլուխ, մորթագերծ գանկ, արգանդէն դուրս նախամարդու միս: Նուրը կը ծորէ արիւն, որ չի փոխակերպուիր փրկչին արեան, ո՛չ ալ հացը՝ տէրունական մարմնին: Տաճարը կը դառնայ անապատ: Մարմինը՝ դիակ: Անձայրածիր աւազը զոհասեղան՝ անկենդան մարմիններու, ուր կը հնչեն շարականները սերովբէներու, քերովբէներու, սուրբ-սուրբէ՛ր, ալելուիանէ՛ր տարածութեան խլութեան մէջ: Պատարագը կը մատուցուի, Աստուծոյ, փրկիչին բացակայութեան:

ՄԵԿՆԱԿԷՏԸ
ԻՆՉՊԷՍ ՍԿԻԶԲ ԱՌԱԻ
«ԱՐՄԻՆԷ՝ ՔՈՅՐ»
ԹԱՏԵՐԱՆՈՒՄԲԻ ՇՐԱԳԻՐԸ
2000 թուականներուն Վրոցլա քաղաքին մէջ կը ներկայացուի ցուցահանդէսը Արմին Վեյգերի

**«ԶԱՐ» ԹԱՏԵՐԱՆՈՒՄԲԻ
ԲԱԶՄԱԲՆՈՅԹ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ԶԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ**

**ԲԱԶՄԱԶԱՅՆ
ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԻՒՆ
ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՈՒԹԵԱՆ
ԴԻՄԱՅ**

Վրոցլա քաղաքին մէջ հաստատուած «Երգը Կրոթովսկի» հիմնարկի «Զար» թատերախումբի բեմադիր՝ Եարոսլաւ Ֆրէթ 2010էն ի վեր թատերական հետազօտական

«ՎԿԱՅԵԼՈՒ՝ ՎԿԱՅՈՒԱԾԸ»

Վերնագիրն է Մակտալենա Մոտորայի լուսանկարներու ցուցահանդէսին: Կամփոփէ թատերախումբին աշխատանքին միտք բանին: Կան առաջին կարգի վկայութիւններ, որոնք ժամանակի ընթացքին մոռացութեան տրուած են: Թատե-

պութեամբ տեղի ունեցան, մշակութային բազմաթիւ ծրագիրներ, որոնք տարբեր ձեռնարկներով համերգներով, շարժանկարներու ցուցադրութեամբ, դասախօսութեամբ եւ լուսանկարներու ցուցահանդէսով կ'արձագանգէին թատերախաղին ներկայացումին, կ'ամբողջացնէին զայն:

Երկայն Ընկուզեցի Սուրբ Կարապետ վանքի եկեղեցին, Տէրսիմ - Նկար՝ Մակտալենա Մոտորայի

Խուլէի Սուրբ Գեորգ վանքի եկեղեցին, Խարբերդի շրջան - Նկար՝ Մակտալենա Մոտորայի

րախաղը, ցուցահանդէսը եւ հետազօտական աշխատանքները գիտակցական կամուրդ այն աշխատանքներն են, որոնք կը վերստեղծեն երկրորդ կարգի վկայարան մը վերստանձնելու՝ առաջին կարգի փաստերը:

Նախքան ներկայացումը թատրոնի բեմադիր տնօրէնը Նարոսու Ֆրէթ հետեւեալ յատկանշական խօսքերով ընդունեցաւ հանդիսատեսները՝

«Ձայնային շիրիմ մը կառուցել ի յիշատակ Հայոց Յեղասպանութեան զոհերուն, անոնց որոնք շիրիմէ եւ հոգեհանգիստէ զուրկ մնացին»:

Թատերասրահին նախամուտին, արեւմտեան Հայաստանի ճարտարապետական աւերակ կամ ձեւափոխուած ու սրբապղծուած կոթողներու փոքրիկ ցուցահանդէս մը կը հիւրընկալէր հանդիսատեսները: Նոյն գաւիթին մէջ սեղանի մը վրայ հայկական լաւաշ հաց կը մատուցուէր իբր նախաճաշակ միասնաբար պահ մը ճաշակելու յիշողութիւնը անոնց որոնք զոհ դարձան սպանդին:

Ծրագիրը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնէր.

- ԱՐՄԻՆԷ ՔՈՅՐ՝ ներկայացում - Հոկտ. 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11,
- Անցեալէն Ձայներ - Հոկտ. 5,

ԶՐՈՅՑ՝ ԼԵՀ ԲԵՄԱՂԻՐ ԵԱՐՈՍԼԱՒ ՖՐԷԹԻ ՀԵՏ

«ԼՈՒՌ ՄՆԱԼ ՄԵՂՍԱԿԻՅ ԴԱՌՆԱԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ»

«ՆՅ» - Երբ պատահեցաւ ձեր առաջին հանդիպումը Հայոց Յեղասպանութեան հետ:

Եարոսլաւ Ֆրէթ. - Այո՛, հանդիպումը հետաքրքրական բառ է: Անկասկած 15 տարիներ առաջ, երբ առաջին անգամ ըլլալով այցելեցի Ս. էջմիածին եւ ներկայ եղայ եկեղեցական պաշտամունքին, հմայուած էի: Առաջին հանդիպումս էր հայկական մշակոյթին հետ, ոչ անպատճառ՝ Յեղասպանութեան: Ձէի գիտեր ինչ ընել այս մըշակոյթով, ինչպէս յարաբերիլ անոր հետ: Մտքիս ծայրը մնացած էր: Երիտասարդ էի եւ պէտք էր սպասէի այլ հանդիպումներու:

գտնելով համոզուեցայ որ ճակատագրական պահն էր բեմադրական գործընթացը սկսելու: Տարեդարձներու, 100ամեակին հետ ալ կապ չունի:

Եարոսլաւ Ֆրէթ

«ՆՅ» - Բայց ինչո՞ւ այս ծրագիրը եւ ինչո՞ւ այսքան հետաքրքրութիւն ցեղասպանութեան նկատմամբ, մանաւանդ՝ Հայոց Յեղասպանութեան նկատմամբ, ուրիշ ցեղասպանութիւններ ալ կատարուած են:

Ե.Ֆ. - Եթէ մէկը ծանօթ է իմ գործերուն, կ'անդրադառնայ որ ես հետաքրքրուած չեմ տրամայով կամ շէքսփիրեան ողբերգական թատերգութիւններով, բայց ինչ կը վերաբերի ցեղասպանութեան, ես կ'ուզեմ իմ պատասխանը որոնել ընդհանրական այժմեական ողբերգութիւններու դիմաց, ժողովուրդին հետ բաժնել

Արամ Քերովբեան

քոյրս» խաղին երաժշտական խորհրդատուն եւ հայկական երաժշտական բաժնի պատասխանատուն): Ճիշդ անձն էր: Զինք

հարցադրումներ, պարզաբանել երեւոյթներ որոնք հանգիստ ու խաղաղ չեն ձգեր զիս: Ես ի տես այդ բոլոր արհաւիրքներուն, չեմ փափաքիր լռել, քանի որ լուռ մնալը ձեռով մը մեղսակից դառնալ կը նշանակէ:

- Սիւներ - Հայկական շարականներ - Հոկտեմբեր 9,
- ԱՐՄԻՆԷ ՔՈՅՐ՝ Տրաման երաժշտութեամբ - քննարկում - Հոկտեմբեր 7,
- ՄՏԱԾԵԼ ԱՆՄՏԱԾԵԼԻՆ Երուպան եւ Հայոց Յեղասպանութեան յիշողութիւնը - Հոկտ. 8,
- ԱՐՄԻՆԷ Մարմնացած Տրամա - Հոկտ 9,
- Յիշողութեան հետ ... - դասախօսութիւն՝ Եարոսլաւ Ֆրէթ,
- Լուսանկարներ Հայաստանէն - ցուցահանդէս՝ Մակտալենա Մոտորա - Հոկտ 2-12,
- Շարժանկարներու ցուցադրութիւններ - Հոկտ. 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11,
- Հայկական ազգագրութիւն հէքեաթ, երգ, պար - Վահան եւ Վերժին Քերովբեաններու կողմէ - Հոկտ 3-5: Ժ.Գ. ■

2005ին, Վրոյցլաւի Արմին Վէլենէրի Հայոց Յեղասպանութեան նուիրուած լուսանկարներու ցուցահանդէսին, երբ այնտեղ ցուցադրուած լուսանկարները վնասուեցան Թուրքերու կողմէ, երբ ցուցահանդէսին կազմակերպիչները ցուցահանդէսին մէկ մասը զեղչեցին տեղի տալով թրքական դեսպանատան ճնշումներուն, նաեւ Հրեաներուն, որոնք չէին ուզեր որ ուրիշ ցեղասպանութիւն մը գար ու գրաւէր իրենց վերապահուած դաշտ մը: Ուրեմն այս դէպքերէն ետք մտածեցի որ ժամը հասած էր, ա՛յլ կարելի չէր յետաձգել: Վճռեցի Յեղասպանութեան թապու դարձած նիւթը այլ ձեռով ներկայացնել, այլեւ ժամանակ չկար սպասելու: Միանգամայն, յուշեր ունէի նաեւ եօթը տարի

Ո՛Վ ՊԻՏԻ ԳՐԷ ՍՈՒՐԻԱ-ՀԱՅՈՑ ՎԵՊԸ...

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Այսօր, դա՛րձեալ մտածեցի սուրիահայութեան ապրած մերօրեայ ողբերգութեան մասին:

Իրականութեան մէջ, անընդհատ ու տեւաբար կը մտածեմ այդ մասին, որովհետեւ օր-աւուր կ'ապրիմ այդ ողբերգութիւնը՝ իր գորշ ու թուխ երանգաւորումներով...:

Մեր աչքին առջեւ՝ հսկայ ու շէն գաղութ մը կը մաշի, կը փճանայ, կը հիւժի արագօրէն:

Քեսապի ու այնուհետեւ ալ Հալէպի հայահոծ նոր Գիւղ թաղամասի դէպքերը ցոյց տուին, թէ ազգովին ԱՆՁՕՐ ենք՝ կարծուածէն ալ աւելի, ու ոչինչ կրնանք ընել, ոչինչ արտօնուած է ընել մեզի, բացի թերեւս կէս-բերան դատապարտումներէ...

Ի՛նչ արժէքներ փրթան ու դեռ կը շարունակեն փրթիլ Սուրիա կոշուած այս սիրելի հողամասէն:

Կը լքեն երկիրը ու կ'երթան խմբովին, ընտանեօք: Կը փախչին կրակէն, որ այլեւս կը լափիլիզէ կատաղօրէն...: Կը փախչին ո՛չ միայն Հայեր, այլեւ տեղաձին բնիկ Արաբներ, մանաւանդ զարգացած տարրերը՝ ճարտար ու անուանի վիրաբոյժներ, երեւելի մտաւորականներ, վիթխարի ներդրումներ կատարելու ատակ գործարարներ, ձեռներէջ արհեստաւորներ, խոստումնալից երիտասարդներ, հողը սիրող ու հայրենիքը պաշտող պարզ ու ազնիւ քաղաքացիներ, հայ կամ արաբ, քրիստոնեայ կամ մահմեդական:

Ո՞ր դաժան ուժն է այս, որ կը ստիպէ մարդիկը՝ լքել իրենց պայենական դարաւոր հողերը ու պանդուխտ դառնալ անհիւրընկալ

ափերու վրայ...:

Հինէն իվեր սորվեցուցեր էին մեզի՝ թէ Հողին իրաւատէրը Ժողովուրդն է: Իսկ հիմա, այդ իրաւունքն է որ կը բռնաբարուի, կը տրորուի՝ վայրագօրէն:

Սուրիահայոց վէպը պիտի գրուի՛:

Այսպիսի «տարօրինակ» հարցում մը ուղղեցի ես ինձի, անցեալ օր, երբ յետադարձ հայեացքով մտաբերեցի այն բոլոր արիւնոտ դէպքերն ու դիպաշարերը՝ որոնց մէջէն անցաւ սուրիացի ազնիւ ժողովուրդը, վերջին երեքուկէս տարիներու ընթացքին: Ի՛նչ աւերներ, ի՛նչ կորուստներ, անվերականգնելի ի՛նչ փրկումներ...:

Այս լայն շրջանակին մէջ՝ փոքր օղակ մըն ալ մե՛նք եղանք, Հայերս:

Դեռ մինչեւ երէկ, միշտ կը մտածէի թէ Հայերուս կորուստները (նիւթական ու մարդկային) բարեխառաբար աւելի նուազ էին՝ քան տեղացի մեր համերկրացիներուն կորուստները: Կը մտածէի, թէ Նախաինամութիւնը խնայեց ու դեռ ալ պիտի շարունակէ խնայել մեր բուռ մը ժողովուրդը, որ 100 տարի առաջ այս հիւրընկալ ափերը եկաւ ցնցոտիներով ու կամաց-կամաց շէնցուց իր տունն ու շրջապատը...:

Իսկ այսօ՞ր...:

Ա՛լ նախաինամութիւնն ալ յուսախաբ ըրաւ մեզ:

ՔեՍԱՊԻ անցուղարձերը, որոնք երեք ամիս «գբաղեցուցին» մեզ, խորտակեցին մեր ինքնավստահութիւնը: Ի՛նչ անցաւ-դարձաւ

այնտեղ՝ շարագուշակ Մարտ 21ի արեւածագին, ո՛չ ոք գիտէ: Յետոյ, ինչպիսի՞ պարագաներու ներքեւ տեղի ունեցաւ հայկական այս գիւղաւանին «ազատագրում»ը՝ դա՛րձեալ մնաց խորհրդաւոր: Պաշտօնական ու անպաշտօն բոլոր բերաններէ կատարուած «վերլուծում»ները մնացին անձնական տեսակէտներ, սեփական ենթադրութիւններ: Քեսապի շուրջ՝ փակ վարագոյրներու ետին ինչպիսի՞ «սենարիօ» մը պատրաստուեցաւ, ո՛չ ոք գիտցաւ...:

Աւելի ուշ, Յունիսի սկիզբը, մեր աչքերուն առջեւ աւերակոյտի վերածուեցաւ ՆՈՐ ԳԻՒԳը: Համեստ, խոնարհ ու շարքաշ բազուկներու օրրանը՝ նոր Գիւղը, որ բաբախող սի՛րտն էր հալէպահայութեան: Այնտեղի քանդումներուն լուսանկարներն անգամ սարսափեցուցին զիս...:

Տասնամեակներու երկայնքին ի՛նչ ազգաշէն ծրագիրներ իրագործուեցին էին նոր Գիւղի մէջ: Որքա՛ն հպարտ էինք հոն գտնուող Քարէն Եփփէ Ազգ. Ճեմարանով, Սահակեան ու Զաւարեան վարժարաններով, Ս. Օ. Խաչի ընկերա-բժշկական կեդրոնով, ազգապատկան բազմալարկ շէնքերով, թաղերուն մէջ ճոռուղոյ հայ աշակերտներով ու երախաներով, իրենց աշխատատեղիները բանեցնող բազմահարիւր հայ արհեստաւորներով...:

Իսկ հիմա՞: Ամայութի՛ւն, հայաթափում, անորոշութի՛ւն...:

Դեռ չենք խօսիր Տէր Զօրի ումբահարուած Նահատակաց եկեղեցիին մասին...:

Ո՞վ պիտի գրէ այս ողբերգութեան մասին ՀԱՅՔԻՆՈՎ:

Անցեալները, տեղ մը կը կարդայի, թէ արտասահմանի մէջ արաբերէն լեզուով երկու նոր վէպեր հրատարակուած էին՝ Սուրիոյ ժամանակակից ողբերգութիւնը իբրեւ մայր թեմա օգտագործելով:

Վստահաբար պիտի գրուին ուրիշներ ալ, յառաջիկայ տարիներուն:

Իսկ Հայե՞րս: Պիտի կարողանա՞նք գրել Սուրիահայութեան այս մեծ ողբերգութեան վէՊԸ:

Դժբախտաբար, վիպագիրներ չունինք...:

Թերթերու մէջ, հոս-հոն, յաճախ երեւցան ու դեռ կ'երեւին հրապարակագրական կամ օրագրային նշմարներ մեր դժխեմ առօրեայէն. երբեմն կ'երեւին նաեւ քերթուածներ՝ նոյն սուրիական թեմային շուրջ: Բայց մեզի ՎէՊ պէտք է: Վէպ մը, որ անաչառ կերպով պատկերացնէ այս անօրինակ պատերազմին ԻՐԱԿԱՆ պատկերը ու ատոր հոգեբանական անդրադարձը՝ քաղաքացիին վրայ:

Տասնամեակներ առաջ, Բ. Աշխարհամարտի աւարտին, խորհրդահայ մեր գրողներէն ոմանք շատ ցնցիչ էջերով նկարագրեցին պատերազմը: Կը յիշեմ, որ Քրիստափոր Թափալցեան (1910-1967) գրեց ու հրատարակեց «Պատերազմ» խորագրով 4 հատորանի վիպաշարք մը, 2600 էջերով ու 10.000 տպաքանակով...:

Մեր շուրջ պատահող իրադարձութիւնները ՇԱՏ ՄԵՄ են, իսկ մեր գրիչները՝ ՇԱՏ ԹՈՅԼ...:

Երոպա ապրող երիտասարդ հայ մտաւորական մը, որ Դիմազիրքի վրայ «ընկեր» է իմ հետ, անցեալները նամակ մը գրած էր ինձի՝ հարց տալով թէ ներկայիս ո՞ր կը բնակիմ, ո՞ր երկրին քաղաքացի եմ:

Պատասխանեցի իրեն, որ Հալէպ ծնած եմ ու տակաւին ալ Հալէպ կ'ապրիմ...:

Շանթահարուած մարդու մը պէս փութով կրկին գրեց ինձի՝ ըսելով թէ կատակ կ'ընեն...: Իրապէս Հալէպի դժոխքին մէջ կ'ապրիմ:

Ինք, դատելով Դիմազիրքի կամ

առաջ Վրոսլաւի (Լեհաստան) մէջ կայացած Արմին Վէկնէրի նկարչական ցուցահանդէսէն...: Գիտէք, կարեւոր էր հասկնալ, թէ այդ արարքները պարզ վայրագութիւն էին թէ յատուկ ժխտողական գործողութիւն: Ինչպէս ծանօթ է, Լեհաստանը 2005ին ճանչցած է Հայոց Յեղասպանութիւնը եւ մեզի համար այդ գործողութիւնները յատկապէս ծրագրուած արարքներ են, եւ ի տարբերութիւն այլ երկիրներու, որոնք չեն ճանչցած Յեղասպանութիւնը, ուր այս դէպքերը պարզապէս վայրագութիւն պիտի նկատուէին, մեր մօտ պէտք էր դատապարտուէին իբր Յեղասպանութեան ուրացման արտայայտութիւն, այնպէս ինչպէս է պարագան Հրէական Ողջակիզման:

Մենք չենք խուսափիր քաղաքական երեւոյթներու հարցադրումէն: Սակայն, մեր բուն նպատակը, ինչ կը վերաբերի այս թատերական

գործին, արուեստի իւրայատուկ ձեւով ներկայացնելն էր նշեալ թապու հարցերը՝ հանդիսատեսին ձգելով կազմել իր ազատ կարծիքը:

«ՆՅ» - Ձեր Լեհ ըլլալը արդեօք օգնա՞ծ է ձեզի աւելի լաւ հասկնալու Հայկական հարցը:

Ե.Ֆ. - Անկասկած այդպէս է: Լեհաստանի պատմութիւնը, լեհական հողատարածքին պատմութիւնը կարեւոր մեկնակէտ է ընթերցելու եւ ըմբռնելու Հայկական հարցը: Բայց ես այլեւս Յեղասպանութիւնը եւ Հոլոքոսթը իրարու հետ չեմ բաղդատեր...: Ձեմ ըսեր պղտիկ Յեղասպանութիւն էր կամ Հրէական Յեղասպանութեան նախաբանն էր:

Ինդիրը այն է որ մենք իսկապէս չենք գիտեր թէ ի՛նչ է ցեղասպանութիւնը: Այսուհանդերձ կ'ուզենք անպատճառ գիտնալ թէ ի՞նչ է: Կ'ուզենք բան մը պատմել, վկայել:

«ՆՅ» - Ինչո՞ւ ձեր երկին մէջ մեծ տեղ յատկացուած է հայկական եկեղեցական երաժշտութեան, քրտական եւ պարսկական երաժշտութեան եւ քիչ տեղ ձգած էր թրքականին: Այդ բացը միտումնաւոր է: Պարսկաստանը Յեղասպանութեան հետ առընչութիւն չունի: Գեղագիտական ցկատառումներէ մեկնելով է, որ գործածած էք:

Ե.Ֆ. - Մեր ընտրութիւնը հիմնուած է երաժշտական համադրումի վրայ: Ո՛չ միայն գեղեցիկ ըլլալուն համար, այլ ատիկա քիչ մըն ալ պատմական առումով նկատի առած եմ, ինչպէս ծանօթ է հայ եւ պարսիկ ժողովուրդները պատմական անցեալ եւ իրարու մօտ մշակոյթներ ունեցած են:

«ՆՅ» - Անկողնին ցերկայութիւնը, Հրէական Յեղասպանութիւնը կը յիշեցնէ:

Ե.Ֆ. - Սակայն չմոռնանք որ

Կոմիտասն ալ այդ անկողնին մէջ մնացած է, իսկ դանիացի հիւանդապահները անկողինը գործածած են որբերու պաշտպանութեան համար:

«ՆՅ» - Ներկայացման աստիճան, անշարժ լուծեան պահ մը ստեղծուեցաւ: Հանդիսատեսներուն մեկնումի պահուն, տիկին մը բեմէն բուռ մը աւազ վերցուց հետը տանելու:

Ե.Ֆ. - Այո, այդպիսի երեւոյթներ կը պատահին: Լեհաստանի մէջ, ծեր տիկին մը ներկայացումէն ետք բեմ իջաւ եւ դոյլ մը աւազ վերցուց եւ գլուխն ի վար թափեց: Նշմեցուցիչ պատկեր էր: Ուզեց վերապրիլ, ուրեմն, տեղ մը տրաման: Ուրիշներ կու գան, մնացեալ բզկտուած լաւաշ հացով, աւազի մէջ մնացած դերակատարուհիին մարմինը կը ծածկեն:

Տեսակցեցա՛վ ժԻՐԱՅՐ ԶՈՒԱՔԵԱՆ